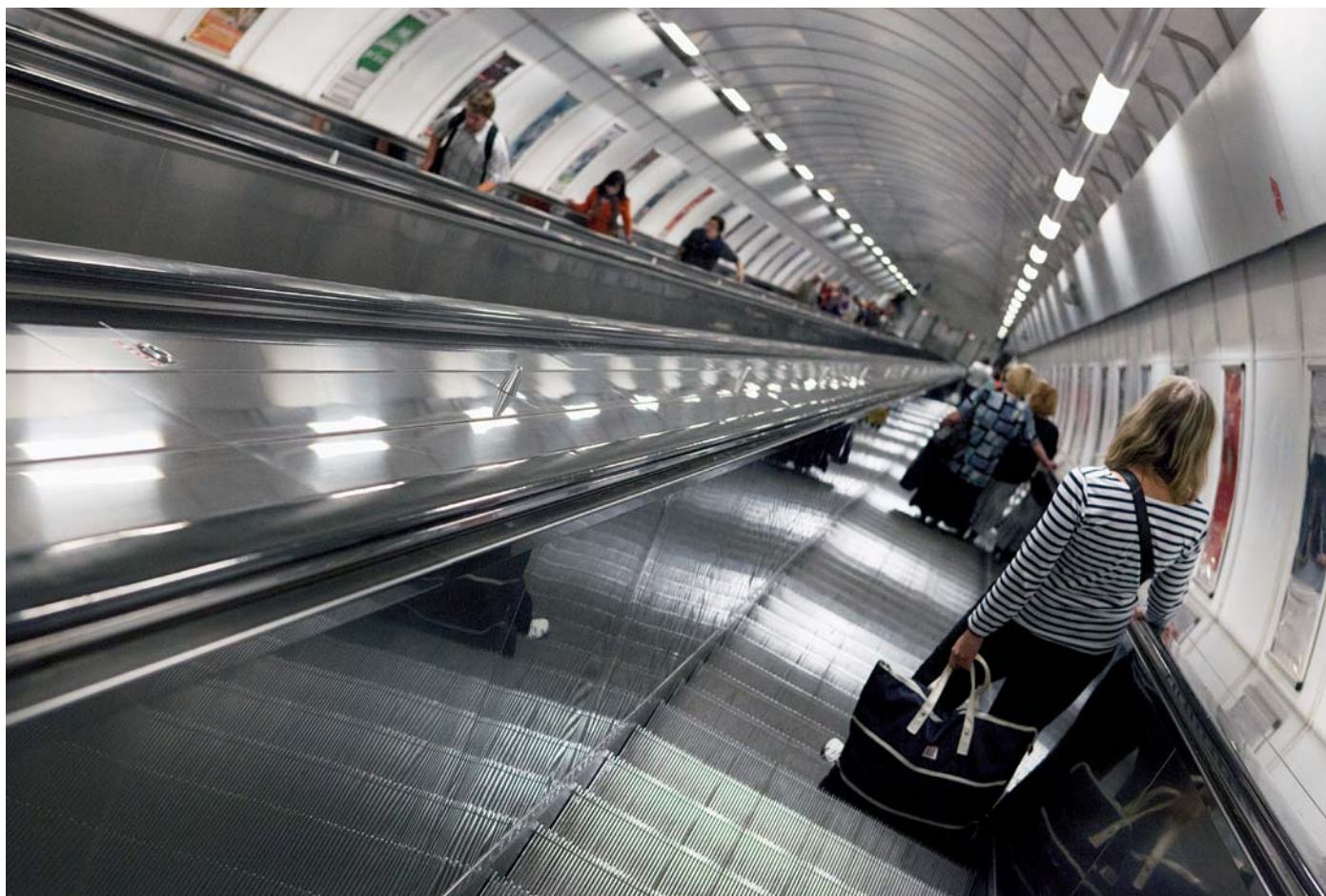

Národní účty mají ve statistice integrující úlohu

Žádný ekonomický a sociální jev zjištěný statistikou se nevyskytuje izolovaně, nýbrž vždy ve spojitosti s jinými jevy. Zachycení spojitosti a vzájemných souvislostí řady jevů umožňuje **soustava národních účtů**.

Národní účty představují skloubený systém soustavného a vnitřně sladěného sledování základních národohospodářských ukazatelů a jejich vzájemných vazeb. Je to systém agregátních ekonomických veličin, který sleduje národohospodářské proporce, míry růstu ekonomiky a vnitřní souvislosti procesu reprodukce.

Všechny ekonomické transakce a každý dílčí účet soustavy národního účetnictví shrnuje

a vzájemně porovnává vytvořené zdroje s jejich užitím, aktiva a pasiva a uvádí dvě stránky ekonomických procesů do bilanční rovnováhy. Zachycuje tedy základní jev hospodářského života, tj. vytvoření určitých zdrojů, jejich rozdělení a jejich užití.

Mnohostranné a složité zaznamenávání jevů v procesu reprodukce není možné ve schématu jediné tabulky nebo jediného účtu. Celkové schéma národních

Soustava národních účtů

je svým vznikem a funkcí určena k informaci o **nejpodstatnějších a nejobecnějších jevech ekonomiky** vyjádřených jednotným systémem číselných charakteristik o základních národohospodářských souvislostech a je završením, vyvrcholením ekonomické statistiky, resp. celé soustavy informací o sociálně ekonomických jevech. Bývá nejčastěji definována jako nejsoubornější **systém ukazatelů** o základních národohospodářských, vzájemně propojených souvislostech, sestavených na základě výsledků transakce s produkty, rozdělovacích transakcí a finančních transakcí a ostatních toků do jednotlivých účtů.

úctů je proto složeno z jednotlivých dílčích účtů (účet výroby, účty rozdělení a užití důchodů, účty akumulace a rozvahové účty) vzájemně mezi sebou propojených a sladěných v organický celek. Každý z těchto dílčích účtů plní určité funkce při sledování jednotlivých stránek reprodukce. Tak je umožněno zkoumání reprodukce ve všech momentech, a to jak reprodukce výrobků a služeb, koloběhu důchodů, tak reprodukce pracovních sil.

Ekonomická reprodukce

Tak lze označit souhrn vzájemně souvisejících a podmiňujících se procesů – výroba, rozdělování, směna a spotřeba – v prostoru a v čase. Tyto procesy jsou sledovány jako celek i podle jednotlivých druhů transakcí, resp. momentů v průběhu reprodukce, v národních účtech jako kumulativní výsledky těchto procesů.

Základní zdroje dat

Národní hospodářství současné doby je nesmírně složitá soustava, jejíž fungování se uskutečňuje v miliardách jednotlivých aktů různého druhu. Ty, které jsou nejvýznamnější, jsou podchycovány rozsáhlou dokumentací a evidencí představující prvotní zdroje údajů pro statistické zjišťování.

Základními zdroji dat pro národní účty jsou údaje z účetních výkazů, statistických zjišťování, údaje z Ministerstva financí ČR, České národní banky, Ministerstva práce a sociálních věcí ČR a dalších orgánů státní správy. Důležitost jednotlivých jevů a procesů je nestejná. Čím důležitější jsou určité jevy z hlediska fungování ekonomiky, tím významnější je zpracování prvot-

ních údajů ve statistice, jejich zobecnění a zprostředkování pohybu výsledných informací z místa činu k institucím, které takové informace potřebují.

Jednotící systém

Členitost národního hospodářství podle specifických zaměření (úkolů) jeho subjektů vedla ke vzniku odvětvových ekonomických statistik.

Ve všech odvětvích probíhají procesy, které jsou si navzájem podobné nebo i shodné. Na straně tvorby zdrojů, tj. v produkujících odvětvích, se uskutečňuje proces reprodukce v plně šíří – od výroby přes rozdělování a oběh až po spotřebu. Tato činnost je podmíněna účastí pracovníků, stavem aktiv a závazků a realizací výdajů na tvorbu fixního kapitálu. Rozdělování důchodů je zprostředkováno cenami, mzdami a financemi. Těmito specifickými nástroji se zabývají průřezové statistiky.

Souhrn odvětvových a průřezových ekonomických statistik

Odvětvové statistiky

se zabývají kvantitativním vyjádřením rozmanitých kvalit jednotlivých skupin subjektů, vyznačujících se společnou hlavní funkcí a vybavením prostředky, jejichž kvalita odpovídá této funkci. To umožňuje konstruovat odvětvovou soustavu ukazatelů, k vyjádření specifiky příslušné odvětvové činnosti i nezbytných prostředků. Na základě takových ukazatelů lze hodnotit činnost a její výsledky. Ukazatele jedné odvětvové statistiky nelze často aplikovat na jiné odvětví (např. zemědělství, na průmysl).

Průřezové statistiky

Zatímco odvětvové statistiky zdůrazňují rozdíly mezi odvětvími, vyplývajícími z rozdílných funkcí a z rozdílných druhů vytvářených užitných hodnot (zboží a služeb), opírají se průřezové statistiky více o hodnotové (peněžní) a pracovní ukazatele, vyjadřující vzájemné vztahy jednotlivých odvětví.

v podstatě pokrývá celé národní hospodářství. Přesto však jejich informace – bez záměrného a cílevědomého uspořádání – nedávají obraz o ekonomice jako celku. Chybí jim završení, systém, který vyjádří souhrnné výsledky, podmínky a jejich změny v rámci celkového procesu reprodukce a vzájemné vztahy mezi odvětvími národního hospodářství, tak i mezi momenty reprodukce, mezi souhrnem vložených prostředků a získaným efektem. Takovým završením je soustava národních účtů. Její podstatnou zvláštností je to, že zkoumá ekonomický proces reprodukce jako celek. Jelikož však celek v sobě obsahuje také všechny části, pojímají národní účty některé obecné poznatky úsekových ekonomických statistik, uvádí je na srovnatelnou míru, shrnují je a vytváří z nich novou informaci. Hodnota této nové informace spočívá také v tom, že národní hospodářství není jenom prostým souhrnem svých částí, nýbrž také soustavou jejich vzájemných vztahů a podmíněností.

Postup abstrakce od jednotlivých zcela konkrétních jevů přes jejich kvantitativní zachycení z kvalitativně určených stránek v evidenci, jejich zobecnění v ukazatelích odvětvových statistik postupuje v národních účtech až k mezím ekonomické statisti-

ky – kvantitativnímu vyjádření obecných ekonomických kategorií. A právě obecná ekonomická teorie dovoluje prostřednictvím národních účtů systematizovat soustavu vrcholných národohospodářských ukazatelů o průběhu procesu reprodukce tak, jak je známo z předchozích metodologických materiálů i dnešního systému ESA 1995.

Jednoduše řečeno k výše uvedenému: konstrukce soustavy ukazatelů národních účtů je z jedné strany daná ekonomickou teorií, z druhé strany plně závisí na podkladové základně zprostředkované odvětvovými a průřezovými statistikami, na výsledcích statistického zjišťování a zpracování údajů, na dopočtech atd.

Dvě části ekonomiky

Část ekonomiky, která se zabývá souhrnnými ekonomickými veličinami, je často nazývána makroekonomikou (sledují ji národní účty). Proti ní stojí mikroekonomika, která se zabývá jednotlivými podniky (ekonomickými subjekty), produkcí, cenami apod. (sledují ji odvětvové a průřezové statistiky). Tato odlišnost je však větší spíše po stránce metodické než věcné. Ve skutečnosti věcný obsah těchto dvou částí ekonomiky je často určen poněkud libovolně.

V souladu s logikou

Historicky se národní účty vyvinuly později než odvětvové a průřezové statistiky. Musely být proto poznamenány jejich vzájemnou izolovaností, neúplností a nejednotností. Požadavky postupně kladené národními účty na odvětvové a průřezové statistiky pronikaly více nebo méně důsledně na jed-

notlivých úsecích. Vznikaly nové jevy, s nimiž se více konkrétně zaměřené úsekové statistiky střetávají dříve než jejich statistické zobecnění v národních účtech. Způsob řešení jejich evidence a prezentace nebyl někdy v souladu s logikou národních účtů. Je známo, že např. pojetí produkce v některých odvětvích, hrubé přidané hodnoty jako základu pro výpočet HDP na straně zdrojů, hrubých mezd apod. je odlišné v úsekových statistikách a v národních účtech.

Ve vztahu národních účtů a úsekových ekonomických statistik nešlo a nejde jen o jednostranné působení ze strany účtů ve směru přizpůsobení úsekových statistik teoretickým požadavkům. Jde o vztah vzájemného ovlivňování. Postupně by však

Aukrust o národních účtech

V časopise *The Review of Income and Wealth* (číslo 1., roč. 1966) norský ekonom Odd Aukrust uvedl: „Lze důvodně předpokládat, že v budoucích učebnicích dějin ekonomických učení bude naše doba zaznamenána jako ‚rané období kvantitativní ekonomie‘. Dva směry rozvoje byly zejména vyřčeny: aplikace matematiky v ekonomické teorii a organizace ekonomické statistiky do systému národních účtů a bilancí. Mimo tyto trendy se postupně začalo objevovat sjednocování statistiky, ekonomické teorie a matematiky.“

měla převládat organizující úloha národních účtů v ekonomických statistikách.

Určitá míra živelnosti, dříve nedostatečné usměrňování vývoje úsekových statistik, které se čas-

to omezovaly na tradiční rozsah jednotek, byla již sice odstraněna, avšak i dnes existují některé ekonomické jevy a procesy nepokryté statistickým zjišťováním a jiné jsou pokryté duplicitně.

Požadavek celistvosti v zachycení ekonomických jevů a procesů vyplývající ze samotné bilanční metody národních účtů, tj. porovnávání zdrojů a jejich užití, vyžaduje především odstranění nepokrytých míst v ekonomickém životě státu. Vedle tradičních odvětvových statistik (zemědělství, průmysl, stavebnictví atd.) se ještě dostatečně nevyvinuly samostatné odvětvové statistiky, které by postihovaly specifiku činnosti v některých sektorech (např. státní správa) i v dalších organizacích. To má svůj negativní odraz např. v nejasnosti při vymezení hranic mezi odvětvími.

Stanovení jasných hranic

Není prostor pro popis významu odvětvových klasifikací a třídění typů jednotek do odvětví; je však známo, že předpokladem pro vy-

čerpávající pokrytí potřeb ekonomiky odvětvovými statistikami a tím i národních účtů je stanovení zcela jasných hranic a obsahu odvětví. Tento požadavek se nevyřešil automaticky; proti němu stály tradice v pojmání některých odvětví. Objektivně vyvolávaly pře-

kážky tam, kde sama podstata sledovaného jevu nutila volit různé typy klasifikačních jednotek, volit mezi činností, podnikem, souborem podniků a celým komplexem daného odvětví.

V národních účtech se proces reprodukce zkoumá zároveň z ně-

Odvětvové třídění národního hospodářství

proniká všemi částmi národních účtů, především na straně tvorby zdrojů HDP. To, že bez odvětvové klasifikace se nemůže dobře obejít žádná **úseková statistika**, ještě neznamená, že by musela být klasifikací pro všechny odvětvové a průřezové statistiky jednotnou. Tento požadavek je nezbytný až na úrovni, kde se **výsledky všech ekonomických statistik** střetávají. Je to jednak ve speciálních (např. svodných) statistických analýzách, především však soustavně v národních účtech, které na ekonomiku svým způsobem nahlíží prostřednictvím klasifikace. Dosahuje se tak systematickosti (přísné důslednosti) v uspořádání ekonomických subjektů v zachycení jejich transakcí (operací a vztahů).

Neúplnost záběru

V odvětvových a průřezových statistikách není někdy podchycován celý rozsah činnosti příslušného odvětví nebo jevu. V izolované statistice se na to někdy ani nepřijde, zvláště pokud neúplnost záběru je shodná ve všech ukazatelích, neboť pak **nelze nesoulad zjistit konfrontací**; k té dochází až v národních účtech. Z bilanční konfrontace neúplných zdrojů s úplným použitím zdrojů nebo naopak by mohly vycházet podněty k doplnění mezer v úsekových statistikách.

kolika stránek – věcné, hodnotové i pracovní. Úsekové statistiky zaměřené na užité hodnoty a na zkoumání vynakládané živé práce se podstatně méně zaměřují na otázky celého pohybu (koloběhu) důchodů, nákladů spojených s tvorbou zdrojů apod. – to je doménou národního účetnictví. Národní účty musí sjednocovat výsledky všech statistik a dosahovat na národohospodářské (vrcholné) úrovni jejich shody. To by se mohlo stát podnětem k dosažení těsnější návaznosti i na nižších stupních, např. na stupni podniku jako jednotky vykazující výsledky pro účely státní statistiky. I tam by mohly být proti sobě postaveny zdroje a jejich použití v plném rozsahu, alespoň čtvrtletně. To však neznamená, že takový požadavek by měl být zajištěn na úrovni kteréhokoliv ekonomického subjektu.

Není vlastním úkolem národních účtů prověřovat správnost vyplněných údajů na výkazech ani rozebírat náplň některých položek. Avšak princip bilancování úplných zdrojů s jejich úplným použitím statistiky nutí, aby byly

vyjasněny všechny kvantitativně významné případy.

Obtížný úkol

Dalo by se říci, že požadavek integrace (spojitosti, propojení) vybraných ukazatelů národních účtů s ukazateli odvětvových a průře-

Analytická statistika

Od malých organizací nelze požadovat takové podklady jako od velkých ekonomických subjektů. Avšak ani od velkých nelze požadovat vše. Je známo, že existují položky s mlhavým obsahem (např. ostatní a jiné), kde je dostatečný prostor pro výběrové zjišťování. Výběr je heslem moderní, tj. analytické statistiky. Je zřejmé, že s kvalitou údajů na statistických výkazech souvisí mnoho problémů, např. i kvalita pracovníků, kteří výkazy vyplňují. Specifickým problémem je globalizace a její dopad do statistických zjišťování.

zových statistik, resp. základních ekonomických veličin s ukazateli nižších stupňů, by měl být považován za oprávněný. Je však pravdou, že to, co by se mohlo zdát na první pohled jednoduché, je poněkud složitější.

Objasnění integrace jako spojení nějakých částí v jeden celek (celistvost), objasnění souvislosti a odlišnosti mezi základními národohospodářskými ukazateli zobrazenými v národních účtech a ukazateli odvětvových a průřezových statistik, tj. ukazateli makroekonomické a mikroekonomické úrovně, je analytický úkol dosti obtížný. Teorie i praxe dokazuje, že úloha integrace je velice složitá a naráží na množství problémů, které by bylo nutno řešit. Není snadné domyslet, co schází k řešení takových problémů.

Pravdou je, že údaje o makroekonomice nejsou prostou agregací jevů a procesů probíhajících v oblasti mikroekonomiky. Stejně tak mikroekonomické údaje nejsou pouhou desagregací základních makroekonomických údajů. Obě úrovně ekonomiky jsou sice vzájemně těsně podmíněné, avšak do

jisté míry relativně nezávislé. To by mělo nalézt odraz i ve zvláštních způsobech poznávání a statistického zobrazování. To, že skutečná povaha úlohy integrace je složitější a obsahově bohatší, než se zdá, a to nejen ve smyslu metodického zvládnutí, ale především ve smyslu věcném, neznamená, že by takovému úkolu nemohla být věnována určitá (malá) část pracovní kapacity statistiků.

Závěrem se patří poznamenat, že osvojení si určitého souboru elementárních poznatků o základních souvislostech a podmínkách ekonomických jevů a procesů, které jsou státní statistikou zjišťovány, zpracovány a posléze vyjádřeny v soustavě ukazatelů, by mělo být pro statistiky Českého statistického úřadu samozřejmostí. Státní statistika zjišťované ekonomické a sociální jevy nejen zpracovává a publikuje, nýbrž hodlá je hluboce analyzovat a hledat v jejich vývoji příčinné souvislosti.

Štefan Schlosser
odbor ročních národních účtů

ANKETA | Slyšeli jste někdy o pojmu národní účty?

Odpovídali studenti Vysoké školy ekonomické v Praze

Dan Petřů
2. ročník

Já hrozně spěchám, začala mi zrovna přednáška a o tomhle jsem nikdy nic neslyšel.

Věra Jirková
3. ročník

Už jsem o tom slyšela, ale asi bych to nedokázala vysvětlit.

Marek Pecka
3. ročník

Ano, o tom jsem už slyšel. Týká se to oblasti národního účetnictví.

Gabriela Kadlecová
5. ročník

Je to stav, kolik dluží stát jiným statům asi, nebo ne?